

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
március

Joseph Hamilton

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 3. szám

1998. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Nagy Attila:** Fátum vagy próbatétel 3
Lehmann, Klaus-Dieter: Az európai nemzeti könyvtárak együttműködése 15
Nurminen, Tuulikki: A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt 20

Évforduló

- Kenyéri Kornélia:** Perújrafelvétel Landerer Lajos ügyében 29
Hermann Róbert–Szoleczky Emese: „Fényesebb a láncnál a kard...” 1848–49-re emlékezünk a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeumban 34

Könyv

- Győri Erzsébet:** Zalainé dr. Kovács Éva: A Total Quality Management alkalmazása a könyvtárban..... 38
Suppné Tarnay Györgyi: A NAT könyvtári segítségének szép példája 39
Vajda Kornél: A hermeneutika univerzalitásáról avagy könyv a multimédiáról 41

Műhelykérdések

- Megalakult a Neumann János Számítógéptudományi Társaság Közgyűjtéményi Szakosztálya 46

Perszonália

- Tisztelgés Rózsa György előtt 49
Jónás Károly: Vályi Gábor köszöntése 51
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei 55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 56

Lapunk e számában 1848–49-es relikviákból válogattunk.

From the contents

- Attila Nagy*: Changes in children's reading habits (3);
Kornélia Kenyéri: Printer of the revolution of 1848 (29);
Róbert Hermann–Emese Szoleczky: Exhibition on the revolution of 1848 in the Military History Institute and Museum (34)

Cikkeink szerzői

Györi Erzsébet, az OSZK-KMK mb. igazgatója; *Hermann Róbert* hadtörténész; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Kenyéri Kornélia*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem munkatársa; *Lehmann, Klaus-Dieter*, a Deutsche Bibliothek főigazgatója; *Nagy Attila*, az OSZK-KMK osztályvezetője; *Nurminen, Tuulikki*, a Joensuu-i Egyetemi Könyvtár igazgatója; *Suppné Tarnay Györgyi*, a KLTE oktatója; *Szoleczky Emese*, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főmuzeológusa;

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Burány Tamás**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.042

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint
HU-ISSN 1216-6804

Fátum vagy próbatétel

I. Változási tendenciák, avagy Renault az Oroszlános Udvarban

1996 kora nyarán, egy verőfényes reggel szokásos időben érkeztem munkahelyemre, de a Budavári Palota F épületéhez, az Oroszlános Udvar bejáratához közeledve karszalagos, határozottan integető hivatalosságok megállásra köteleztek, majd távozásra szólítottak fel. Mondván: itten most filmezés van 5 napon át, tehát tilos parkolni! Magyarázkodás, kérések (nekem ez a munkahelyem, két bittal csak nehezen, néhány lépést ... stb.) jó darabig mitsem ért, a mindössze 2-3 perces reklámfilm elkészítése a legújabb Renault típusról mindennél fontosabb! Végül a legnagyobb főnökkel megállapodunk ugyan, hogy a boltív takarásában kivételesen leállíthatom a kocsit, de 1,5-2 óra múlva mégiscsak csöng az talomon a telefon: most azonnal el kell távoznom az autóval, mert ők így nem tudnak tovább „alkotni”.

Ez az emlékkép merül fel bennem akaratlanul újra meg újra, miközben az utóbbi évtized kulturális életéről, jelesül az olvasási és könyvtárhasználati szokások legfontosabb változási tendenciáiról töprengek. Rémisztő, bizonyára sarkított, némileg eltúlzott, de a legfontosabb összetevők egyikét kiválóan jellemző mozzanat: az ideológia diktatúráját a pénz központi hatalommal válása követte. Természetesen azért közben megteremtődött a többpárti, parlamentáris demokrácia, a sajtó és a vállalkozások „szabadsága” sokszorosára nőtt, az utazási lehetőségeknek kizárólag anyagi korlátai vannak, a tv csatornák választéka ugrás-szerűen megemelkedett stb.

Nos az örvendetes politikai és ellentmondásos gazdasági változások közepette a kultúra szabadsága bizony sok esetben a kiszolgáltatottság szinonimájaként jelenik meg. Különösen látványos ez a gyermekkultúra esetében, ha a kicsiknek és kamaszoknak szóló tv műsorokra, filmekre, könyvekre, illetve mindezek egyre nyilvánvalóbb hiányára gondolunk. S a fentiek láttán a „szakértők” jelentős része az információs társadalom közelségéről, már jól kitapintható elemeiről szólva meglepő magabiztossággal és természetességgel nyilatkozik a funkcionális analfabéták arányának várható emelkedéséről. Jókait pedig már csupán a rajzfilmes változatban vélik a következő generáció számára megmenthetőnek. Vagyis miközben a könyvtári és könyvtáron kívüli körökben egyaránt a látványosan fejlődő elektronizáció (Internet, adatbázisok, Sulinet program stb.) áldásait élvezzük, ugyanakkor az olvasási és könyvtárhasználati szokásokat vizsgálva a helyzetkép legalábbis ellentmondásos.

Például a hazai felnőtt lakosság körében a könyvtárhasználók aránya az 1964 és 1996 közötti 3 évtized folyamán semmit sem változott (lásd erről bővebben a

Könyvtári Figyelő 1997/3. számában megjelent dolgozatomat!). Igaz viszont: jelentős mértékben csökkent azok száma, akik a kérdés idején nem, de korábban már használtak valamilyen könyvtárat (51% – 29%). Rendkívül fontos, a könyvtári rendszer egészét érintő változás a tanulással kapcsolatos motívumok, kérések erősödése, gyarapodása, a helybenolvasás növekvő aránya a kölcsönzéssel szemben, de érdekes adalék a főiskolai, egyetemi hallgatók könyvtárhasználati igényeit áttekintve a másolatkészítést látni a rangsor első helyén. Nem akarnak „időrabló” lapozgatással, a folyóirat vagy a könyv egészéről képet alkotó olvasgatással bíbelődni! Ide gyorsan a könyvrészlet, vagy cikk másolatát, és már rohanok is tovább (pénzt keresni, tanulni, randevúzni?)!

Az észak-amerikai szakirodalomból húsz éve jól ismert, a magas szinten gépesített, digitalizált könyvtári üzemet az emberi tapintattal, segítőkészséggel, együttműködéssel összekötni akaró jelszó (high tech – high touch) valójában csak az utóbbi 5-6 évben vált igazán közérthetővé hazánkban. Hiszen végre tömegesen vannak már nem csupán számítógépek Magyarországon, hanem az általuk kínált lehetőségekkel élő, multimédiát, internetet, on-line kapcsolatokat, gépi katalógusokat használó könyvtárlátogatók is százezres nagyságrenddel jellemezhetők. Ugyanakkor az utóbbi évek radikális társadalmi változásainak (10-12%-os munkanélküliség, a reáljövedelmek tetemes csökkenése stb.) köszönhetően egyre több a tétlenségből a társas magányba menekülő munkanélküli, az otthoni fűtést, világítást megtakarító nyugdíjas, magányos „kulcsos gyerek” meg cigány és siket, vak és mozgássérült, hajléktalan és zavart viselkedésű, nem információt kereső, nem interneten szörföző, hanem csupán biztonságot, békét, fűtést és világítást, netán mosolyt és néhány jó szót váró egyén is megjelenik főként közkönyvtárainkban.

Vagyis könyvtári rendszerünk csaknem minden elemének fejlesztésében két szélső pont kivédhetetlenül szinte refrénszerűen felmerül: gyors és pontos információszolgáltatás, tehát gépesítés, illetve a korábban is meglévő, szociális funkció súlyának látványos növekedése. Ezen követelmények kielégítése, a hagyományos szórakoztató és nevelő feladat mellett hangsúlyosabbá lett döntően tanulási igényeket szolgáló tájékoztató, valamint szociális funkció megfelelő szintű ellátása csakis akkor képzelhető el, ha az idevágó következtetéseket a könyvtárosképzés és a fenntartók szintjén is megfogalmazzák. Ma a helyzet még korántsem egyértelmű.

Az olvasási szokások változásairól ugyancsak részletesen lehet olvasni a Könyvtári Figyelő korábban már említett 1997. évi 3. számában, ezért itt csupán a legfontosabb kulcsszavakat idézzük fel. Az 1996 nyarán 5000 fő megkérdezése nyomán kialakult kép szerint az éppen olvasott művek 40%-a a krimi és kalandregény kategóriájába sorolható, ráadásul a manapság hazánkban kézbe vett könyvek harmada a Robin Cook, Stephen King, Danielle Steel „mestertrió” keze alól került ki, a legnépszerűbb magyar szerző Lőrincz L. László (Laslie Lawrence), de mint nagyon jelentős, világszerte ugyancsak érzékelhető tendenciát az ismeretközlő művek előretörését sem szabad említés nélkül hagynunk. Ezek aránya ma már az utolsó olvasmányok harmadát teszi ki.

Mi várható a jövőtől? Egyszerűen csak meghosszabbítandók a már most is észlelhető tendenciák: amerikanizálódás, kommercializálódás és a tárgyyszerű praktikus igények gyarapodása, a tévézés további térhódítása, az írott szó visz-

szaszorulása? Jóslatok helyett vessünk egy pillantást a gyerekek és fiatalok (utódaink) olvasási kultúráját jellemző rövid áttekintésre.

Az alkalom szabta szűkös keretek miatt most csak a negatívumok felől közelítve villantsunk fel néhány adatot:¹

1. a mai magyar iskolarendszerben hosszú évek óta a fiatalok 6-8%-a nem végzi el a 8. osztályt a 16. életév betöltéséig sem;
2. a 8. osztályosok 30%-a súlyos szövegértési problémákkal küszködik;
3. a közoktatásból kiesők arányát 25–29% között becsüljük (nem kerülnek sem középiskolába, sem szakmunkásképzőbe);
4. a középiskolákból évente átlagosan a tanulók 13–15%-a esik ki;
5. az egyes iskolák közötti különbségek (falu, kisváros, nagyváros) fokozatosan növekszenek;
6. 1990 és 1995 között a 9 és 18 éves korosztályok olvasásértési teljesítménye 20%-kal romlott.

Vagyis miközben iskolai és közkönyvtáraink digitalizációjáról, az internetes összeköttetések tömeges kiépítéséről, működtetéséről beszélünk lehetetlen említés nélkül hagyni – a remélt és óhajtott gazdasági felvirágzásra gondolva – a funkcionális analfabéták (akik tevékenységükhöz, tájékozódásukhoz nem tudnak írott, nyomtatott szövegeket felhasználni) ma is jelentős (a felnőtt népesség 5-6%-a), de ráadásul folyamatosan (s talán bővítetten) újratermelő nagyságrendjét. Milyen akadályok is állnak a széles értelemben vett modernizációs erőfeszítések előtt?

II. Ellenstratégiák

Kikerülhetetlen, a természeti törvények erejével működő „modernizációs” jelenség-e vajon a tv előtt töltött idő folyamatos növekedése, az olvasásra fordított percek csökkenése, tehát a tanulók olvasási készségének jól érzékelhető romlása? Véleményünk szerint a „fátum” elkerülhető, a romlási tendenciák fékezhetőek, ha az előttünk járók (USA, Skandinávia, Nyugat-Európa) érényeiből és hibáiból tanulva, saját erőinket, hagyományainkat, újtó kedvünket, leleményességünket mozgósítva a család–iskola–könyvtár hármasszövetség megteremtésével a „korai védőoltás” alkalmazásával tudatos, előre tervezett erőfeszítéseket teszünk.

Három példán szeretném bemutatni röviden, milyen kísérleteket, próbálkozásokat kezdeményeztünk már magunk is. Az ötletek sora természetesen szabadon folytatható.

¹ Az 1–6. pontokban felsorolt tények forrásai: *A túlsó part messze van. Tudományos konferencia a funkcionális analfabetizmusról. Illyefalva 1996. nov. 18–22., valamint Jelentés a magyar közoktatásról. Bp. 1996. Országos Közoktatási Intézet*

a) A kortárs magyar irodalom népszerűsítése

Mielőtt az 1997 tavaszán a könyvtári szakajtóban megjelent pályázati felhívás nyomán történekről nagyon röviden számot adnék, hadd nyomatékosítsak egy gondolatot! Nem elegendő az ismételten tapasztalt negatívumokat elsorolni, fel-
emlegetni (beszerzési keretek leértékelődése, községi, iskolai és városi könyvtá-
rak létbizonytalansága stb.), hanem alapvető értékeink, céljaink mozgósításá-
val, tudatosításával kell az adott helyzetben, eszközeink ismeretében pontosan
megfogalmazni, nyilvánosságra hozni a leginkább célravezető stratégiai és takti-
kai lépéseket. Vagyis az ellenlépések első és legfontosabb feltétele maga a gon-
dolat, az ami a fejünkben van, ami felé törekszünk, amit magunk is múlhatatlanul
fontosnak tartunk.

Például az alcímben jelölt pályázati kiírást megelőzően drámaj adatokkal mu-
tattuk ki a kortárs magyar irodalom iránti érdeklődés radikális visszaszorulását
(Új Pedagógiai Szemle 1996. 12. szám).

Az MKM Közművelődési Főosztályának segítségével az általános és középis-
kolák, illetve a közkönyvtárak számára meghirdetett pályázatra 170 kérés érke-
zett, több mint 12 millió forintnyi igénnyel. A rendelkezésünkre álló 1 milliót
nem kívántuk értelmetlenül felaprózni, s ezért többnyire a községek és kisváro-
sok iskolai és közkönyvtárai által közösen beadott pályázatokat támogattuk 30–
50 ezer forinttal. A kért, választott írók, költők, szakértők hosszú névsorából
mellékeljük a legalább 3 szavazatot kapók listáját, de fontosnak tartjuk megjeg-
yezni, hogy egy-egy pályázatban többek között Ágh István, Buda Ferenc, Czákó
Gábor, Dinnyés József, Döbrentei Kornél, Esterházy Péter, Ilia Mihály, Gyur-
kovics Tibor, a Kalácska együttes, Levendél Júlia, Müller Péter, Praznovszky Mi-
hály, Szakonyi Károly, Schmidt Egon, Tornai József és Varga Domokos is sze-
repeltek még.

Lázár Ervin	20	Rigó Béla	5
Csukás István	13	Szabó Magda	5
Kányádi Sándor	11	B. Horváth István	4
Janikovszky Éva	9	Nógrádi Gábor	4
Horgas Béla	6	Ágai Ágnes	3
Komáromi Gabriella	6	Bényei József	3
Kun János	6	Csokonai Színház	3
Marék Veronika	6	Nagy Gáspár	3
Békés Pál	5	Pomogáts Béla	3
Kincskereső	5	Tóth Máté Miklós	3
Nagy Attila	5	Vámos Miklós	3
Pék Pál	5		

A következőkben a 26 beérkezett jelentésből csaknem véletlenszerűen néhány
bekezdést betűhíven fogunk idézni, hogy minél érzékelhetőbb legyen a jelentő-
sége ennek az igen szerény (1 millió Ft) támogatásnak.

- Tiszacsege Községi Könyvtára és Általános Iskolája Kányádi Sándort láthatta
vendégül.

*„A nyár folyamán tudomásunkra jutott, hogy Sándor bácsi csak rövid időt tud
körünkben tölteni – és nem áll módjában a szavalóversenyen résztvenni. Ezért*

ezt a programot – a találkozót megelőző héten – október 21-én lebonyolítottuk. 17 kisdíák adta elő kedvenc versét Kányádi Sándortól.

Eljött a várva várt nap – október 27-e. A könyvtár olvasóterme zsúfolásig megtelt. Közel 90 gyermek várta az erdélyi magyar író. Hat kisdíák verssel köszöntötte őt. Nagyon meg volt hatódva – még könnyezett is. A találkozó családias, oldott légkörben folyt le. A gyerekek kérdéseikkel ostromolták a vendéget. A rendezvény visszhangját Fekete Melinda írása hűen tükrözi. A Csegei Újságban meg is örökítettük. A találkozót hangkazettán is rögzítettük. Készítettünk fényképeket is. 12 db Kányádi Sándor: Valaki jár a fák hegyén című kötetet sikerült vásárolni. 3 db-ot a könyvtár állományában helyeztünk el, 9 db-ot pedig jutalomként osztottunk ki a szavalóversenyen.” (Ládi Jánosné könyvtárvezető)

- **Biharkeresztesen a Városi Könyvtárban hat részből álló könyvtári estéknek nevezett sorozat szerkesztésére futotta az elnyert 50 ezer forintnyi támogatásból, na meg a könyvtárvezető ötleteiből. A rendszeresen 50–90 főt mozgósító rendezvények sorából itt mindössze háromról idézzük az események mozgatóját.**

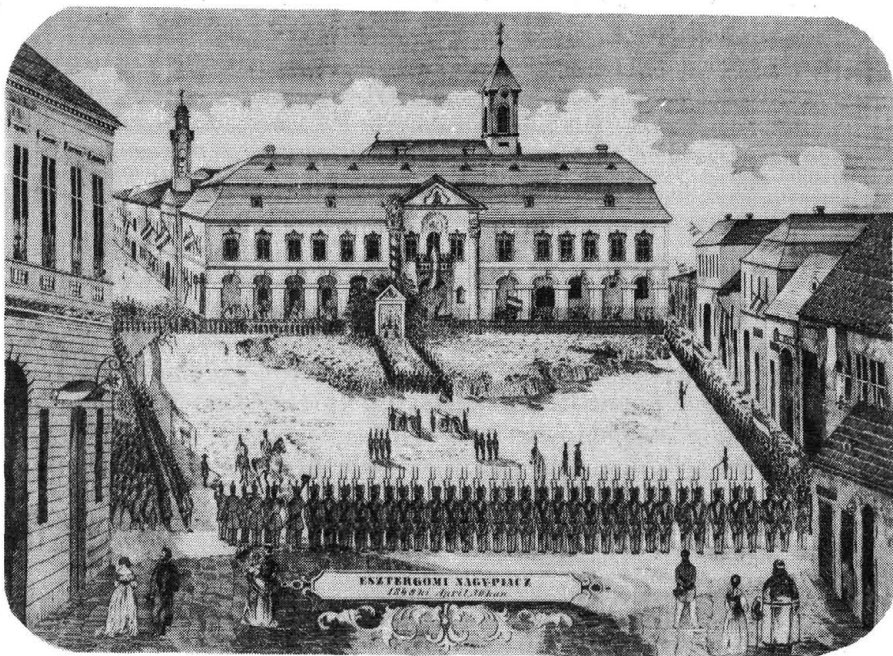
„1997. október 14-én Kincskereső ankét. Vendégünk Rigó Béla főszerkesztő volt. Több mint 90 gyerek, általános iskolai tanár és felnőtt érdeklődő vett részt. A Bojti Általános Iskolából meghívásunkra tanár vezetésével több felsőtagozatos gyerek utazott ide a rendezvényre. A résztvevő gyerekek előzetesen megismerkedtek a Kincskeresővel. Az ez évi és elmúlt évi számok kikölcsonzésével lehetőségük volt az otthoni, alaposabb olvasásra.

A főszerkesztő úrnak, miután bemutatta a lapot, a gyerekek kérdéseket tehettek fel, majd sor került néhány vers, írás felolvasására. A végén autogramot kértek Rigó Béla úrtól, volt olyan fiatal, aki saját írását hozta el és mutatta meg véleményezés végett. Azóta, az ankét hatására többen hoztak be verset, elbeszélést, amit szeretnének eljuttatni a könyvtár által a Kincskereső szerkesztőségének.

1997. október 28-án maradandóan egyedülálló élménnyel gazdagította Berecz András népdalénekes és mesemondó »Búra, «sebre, szerelemre» című műsorával a résztvevőket. Felnőtteknek szóló Felső-Tisza vidéki, moldvai csángó mesék, népdalok hangzottak el. Az est rendkívüli hatását és sikerét bizonyítja a közel 2 órás előadás utáni vastaps és a ráadás, a nyomdából frissen kikerült könyveinek megvásárlása és dedikálása. Azóta is többen érdeklődtek könyve, hangkazettái és legközelebbi biharkeresztesi szereplése felől.

1997. november 5-én irodalmi est keretében Görömbei András irodalomtörténész mutatta be Döbrentei Kornél költőt, s mivel mindketten a Hitel című irodalmi folyóirat szerkesztői, a lapot is. A hallgatóság számára előre kiosztott ajándék példányokon kívül az előadás után feltűnően sokan érdeklődtek a folyóirat újabb számai után. A költő bemutatása rövid életrajzi ismertetőből és részletesebb életmű, költői képi világ, verselemzések, megjelent kötetek ismertetéséből állt. Döbrentei Kornél szenvedélyesen beszélt a költő elkötelezettségéről, feladatáról, a művek megjelentetésének jelenlegi sajtósági nehézségeiről, majd legújabb kötetéből, a »Rebellis türelem«-ből olvasott fel verseket.

A költő személyes jelenléte, fokozott érzelmi fűtöttségű előadásmódja nagy hatással volt hallgatóira. Sokan szerettek volna vásárolni eddig megjelent kötetéből, de többirányú próbálkozás után sem sikerült egyetlen példányt sem megkapni.

Összegezve: a három, jellegében különböző előadás maradandó, értékes élményt, tapasztalatot adott a résztvevőknek, s reményeink szerint ráirányította a város és a környék figyelmét a könyvtárra, az olvasásra, az írás szeretetére, az igazi érték, a műveltség iránti fogékonyság, igény fontosságára.” (Nagy Zsolt Csabáné könyvtárigazgató)

- A Nagykőrösi Arany János Református Gyakorló Általános Iskola is egy egész sorozat szervezésére vállalkozott. Elsőként Varga Domokos író, tankönyvszerzőt látták vendégül, aki 3.–4. osztályos tanulókkal beszélgetett.

„Nagy élményt jelentett a gyerekeknek ez a találkozó azért is, mert az általa szerkesztett tankönyvből tanulnak. Nem passzív hallgatókra, hanem igazi beszélgetőtársakra talált Varga Domokos a gyerekekben.

Igazi közművelődési kísérletnek bizonyult Illyés Kinga erdélyi (Marosvásárhely) előadó-művésznő vendégszereplése. Az iskolánk, az Arany János Társaság, a városi Szabó Károly Könyvtár, a Nagykőrösi Tanítóképző Főiskola közös nagyszerű rendezvényére október 28-án került sor. Márai Sándor San Gennaro vére című regénye alapján a nő monológja Illyés Kinga előadásában megrendítő vallomás volt az emigráns létről, a kirekesztettségéről. Az előadás után az irodalmi kávéház keretében beszélgetés zajlott az Arany János Társaság és a helybéli Márai Sándor Társaság tagjainak részvételével Márai munkásságáról és a határon túli magyar irodalom helyzetéről.

Iskolánk felső tagozatos tanulóinak október 29-én Illyés Kinga színművésznő rendezte irodalomórát tartott. Az előadáson a kortárs határontúli magyar iro-

dalom jeles képviselőinek műveit szólaltatta meg (Kányádi Sándor, Bajor Andor, Kovács András Ferenc, Dsida Jenő). A gyerekek korának megfelelő verseket és prózai szövegeket mutatott be.

Szász László főiskolai tanár november 12-én tartotta meg a játékos foglalkozást iskolánk 5–6. osztályos tanulóinak. Lázár Ervin Dömdödöm című meséjével közlített a gyerekek versről és költészetről kialakított ismereteihez.

November 13-án a 2. osztályos tanulók részvételével Sipos Ildikó, a helybéli gyermekkönyvtár vezetője tartott irodalomórát. Jó játékot, hasznos szórakozást, okos ötleteket sorakoztatott fel Nemes Nagy Ágnes Bors néni könyvének bemutatásával. A játszva-tanulás örömmé tette így a feladatvégzést, és – könyvtárosi tapasztalataim szerint – újabb könyvek elolvasására ösztönözte a gyerekeket. Nemzedékek tanultak meg a Bibliából olvasni. Az olvasásra nevelés alapja lehet a bibliai történetek ismerete.

Iskolánk első osztályos tanulói a Tanítóképző Főiskola diákszínjátszó csoportjának részvételével a drámapedagógia, a drámajátékos módszerek közül az érzékelő és az asszociációs gyakorlatok felhasználásával tartottak foglalkozást november 14-én: Légy ... a vízözönben hánykódó hajó, ember! A felfedezés, átélés, a kreativitás lehetőségét adták a gyerekek számára.

A fent leírtakból kitűnik, hogy iskolánk valamennyi korcsoportja számára sikerrült élményt és ismeretet nyújtani. Eredményei lassan kezdenek érzékelhetővé válni. Újabb híveket szereztünk a könyv, az olvasás, a kultúra, a könyvtár számára.” (Szász Margit könyvtáros-tanár)

● Létavértes, Általános Iskolai és Városi Könyvtár

„Október 27-re versmondó versenyt hirdettünk a felső tagozatos tanulóknak, egy kötelező (Csoóri Sándor: Hogy ne legyen sötét c.) és egy szabadon választott verset kellett előadniuk. 19 gyerek indult, az első 5 helyezett könyvjutalmat kapott. Október 30-án tartottuk a mesemondó versenyt, 25 alsó tagozatos gyerek Lázár Ervin mesét mondott, az első 5 helyezettet díjaztuk dedikált Lázár Ervin kötetekkel. Lázár Ervin 13 órától a könyvtárban találkozott olvasóival. Az irodalmi szakkör bemutatta a Csodapatika című meséjének feldolgozását, majd a gyerekek és az érdeklődő felnőttek beszélgettek az íróval, aki elmondta, hogy nem szívesen jár író-olvasó találkozóra, de nálunk nagyon jól érezte magát.

Még egyszer köszönöm szíves támogatásukat, a rendezvényeink nagy öröme és meglepedésére szolgáltak az iskola tanulóinak, nevelőtestületének és szép számú érdeklődő kívülállónak is.” (Dutkáné Papp Katalin, könyvtáros)

Az idézetek sora nehezen állítható meg. (Nagykátán például esszépályázatot hirdettek a helyi középiskola tanulói számára a kortárs magyar irodalom alkotásairól.) Az esetek többségében szellemes, tettekre kész partnerek voltak a könyvtárosok és a pedagógusok egyaránt, de a kivitelezés szinte mindig a könyvtárosok hivatássonoszeretétét, fáradhatatlanságát dicséri.

b) Olvasásfejlesztés és kritikus gondolkodás

1997 szeptemberében a Soros Alapítvány támogatásával az ország 6 településének 8 iskolájában 3 éves programot indítottunk el.

Célok

A kísérleti program célja: a világot és önmagukat „olvasni”, megérteni akaró diákok „tömeges előállítását”. A kérdező, a kritikusan gondolkodó tanulók bátorítására, számuk gyarapítására törekszünk. Ebben a folyamatban az olvasás csupán eszköz a kérdések és a válaszok jobb, helyesebb, összetettebb, igazabb megfogalmazásához. Tudjuk, hogy azok a gyerekek tudnak jól olvasni, akik sokat olvasnak, s azok olvasnak sokat, akik számára élvezetes, örömteli élményt jelent ez a tevékenység. Ez az állapot pedig akkor következik be a legnagyobb valószínűséggel, ha a szépirodalmi művek olvasásakor egyszer csak „átüt a szikra”, és a tanuló közvetlen kapcsolatot fedezhet fel saját élete, vágyai, félelmei és az olvasottak között, létrejön a „mintha rólam szólna, magam is írhattam volna” élménye. Céljaink tehát, egyénre szabottan olyan olvasással összefüggő feladatok sorát adni a kísérletben résztvevők (6–18 évesek) számára, amelyek megoldása csak a könyvtár használata révén lehetséges, segíti a kritikus gondolkodás fejlesztését, az olvasás technikájának csiszolását, illetve az iskolai és a saját életükben meglévő kérdések tisztázását, megoldását.

A kísérleti program hosszútávú és napi feladata az adott egyénhez és csoporthoz igazodó, értelmes feladatok „kitalálása”, megfogalmazása, mégpedig a magyar közoktatási rendszer 6–18 éves korosztályát illető teljes vertikumában.

Módszerek

1. Könyvtárfejlesztés

Amint erre már utaltunk, a jól olvasás legdöntőbb mozzanata annak gyakorlata, mely csak könyves környezetben válhat jellemzővé. Tehát könnyen elérhető, bőséges választékú gyűjteményekre (családi-, iskolai- és közművelődési könyvtárakra) van mindenekelőtt szükség. Vagyis a kísérleti helyszínek kiválasztásakor nagyon tudatosan kapcsolódunk a Soros Alapítvány által már korábbi döntések nyomán támogatott iskolai könyvtárfejlesztési programokhoz.

2. Szövetségesünk a család

Kutatási, megfigyelési adatok tömegével bizonyítható, hogy a szocializációs folyamat legerősebb láncszeme a család. Tehát az alapvető motívumokat, mintákat döntően a családban építik be a gyerekek, illetve a nem olvasó gyerek mögött többnyire az olvasni alig tudó, az olvasást naplopásnak, értelmetlen tevékenységnek tekintő, vagyis a nem olvasó szülők állnak.

Ebből következően programunk egyik sarokköve a szülőkkal való foglalkozás, a szülők együttműködési készségének kialakítása és fejlesztése lesz. (Family literacy)

3. A pedagógusképzés és továbbképzés

Természetesen nem a kérdéskör teljességéhez, csupán az olvasásfejlesztéssel összefüggő feladatok átgondolásához, megtervezéséhez kívánunk segítséget adni. A NAT követelményeivel igazodó, a könyv- és könyvtárhasználat megtanítására előkészítő oktatási program elkészítését tervezzük

- a) tanítóképző főiskolák és
- b) tanárképző főiskolák számára.

Ugyanakkor nyilvánvalóan csak akkor lehetünk szélesebb körben is hatékonyak, ha a már évekkkel, évtizedekkel korábban diplomát szerzettek továbbképzésére is gondolunk. Itt első renden a kísérletben részt vevő pedagógusok motíválása és felkészítése adja majd a tennivalók törzsét.

4. Az olvasásfejlesztés tantárgyközi feladat

A hagyományos megközelítés gyakran az olvasás problémáját az alsó tagozat és/vagy az anyanyelvi tanárok kizárólagos hatáskörébe szokta utalni. A legutóbbi évtizedek kutatási eredményei viszont nyilvánvalóvá tették, hogy egyrészt az olvasásértés fejlettsége vagy gyenge színvonala szoros összefüggésben áll a tanulónak a szöveges matematika, fizika példákat, aki jól megérti az írott, nyomtatott textust), másrészt pedig az olvasási készség fejlődése döntően a gyakorlattól, az idegen, ismeretlen szövegek rendszeres olvasásától, olvastatásától függ. Tehát a mozgókép, a video, a tv, a számítógép csábításával csak akkor szállhatunk szembe sikerrel, ha a tantestület egésze, – a tornatanártól a történelemtanárig, a fizika-tanártól a földrajzos kollégáig mindenki – részt vállal ebben a munkában. Vagyis a maga tantárgya kapcsán ismételt tankönyvön kívüli szövegeket is használ az órákon, illetve rendszeresen egyéni és csoportos feladatokat ad diákjainak, melyeket csakis könyv- és könyvtárhasználattal (tehát olvasás útján) lehet megoldani.

Az első pillanattól fogva nyilvánvalóvá kell tenni, hogy nem csupán az egyes tantárgyak (irodalom, történelem, földrajz stb.) mentén történik a beavatkozás, a fejlesztő akciók sora, hanem a tantestület egésze hordozza a felelősséget, minden egyes pedagógus utánpótlására, követésre méltó (netán taszító) példa lehet a gyerekek számára, akinek előre elkészített tervvel kell rendelkeznie (legalább fél évvel korábban) az elvégzendő, a kiadható kérdések és feladatok jellegéről, tartalmáról, valamint a felhasználható források hozzáférhetőségéről.

5. Élményközpontú tanítás és vita

A fejlesztő célú feladatok (egyéni olvasás, kutatás, jegyzetelés, szerkesztés, összefoglalás) elvégzéséről a tanulók rendszeresen, élőszóban az osztályközösség előtt számolnak be. Vagyis egyéni megfigyeléseik, anyaggyűjtésük, gondolkodásuk eredményeit osztják meg társaikkal, s ez az állásfoglalás, vélemény sok esetben kiegészíti, illetve korrigálja, netán cáfolja a tankönyv idevágó részleteit. Ezzel a mozzanattal tudatosan vitára, az egyéni álláspontok megfogalmazására készítjük a tanulókat. *Az ellentmondásmentes közlések betanulása helyett, az ellentmondó források mérlegetésére, értékelésére törekszünk.*

Különösen nyilvánvaló ezen eljárás haszna az irodalomoktatásban (vesd össze a reading response módszerrel), amikor a tanulók újra, meg újra átélhetik, hogy az ő értelmezésük, élményük is érvényes és figyelmet keltő, s nem kötelező mindig az egyetlen, közös igazságot, mondanivalót, a pedagógus saját (olvasott vagy valóban átélt) élményét, interpretációját minden vita nélkül elfogadni. Jól ismert pedagógiai jelenség: ahol csak a tanárnak lehet igaza, ott apátia, csendes dac vagy nyílt szembenállás fejlődik ki, míg az egyéni álláspontoknak teret adó, a vitát engedő és/vagy ösztönző pedagógus óráján a pezsgő vita, az egymás gondolataira építő és reflektáló aktivitás, tehát a diskurzus, a megbeszélés lesz jellemző. Min-

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE.

Vasárnap.

1. szám.

Pest, martzius 19. 1848.

Nem kell táblabíró politika.

Polgártársak!

E lap a martius tizenötödiki nap dicső eseményeiből emelkedik fel.

Tekintsünk körül. A láthatár háborgó tenger. A historia a jelen évvel egy új időszak előcsarnokába lép. —

Általános mozgalom. E lap úgy tűnik fel mint legszerényebb zászló, mely az európai újrászületés ünnepélyes diadalmenetéhez odacsatlakozik.

E perczben csak a főváros közönségére hatni tűztük ki magunknak feladatul. Mielőtt tovább mennénk kísérletet akarunk tenni az erővel, mellyekkel rendelkezhetünk.

A közönséget lapunk mezejentével tán meg is lepjük. Ha szavainak akként találunk viszhangra a közönség előtt, miként barátaink körében vállalatunk iránt rokonszenv mutatkozott: kifejlődésünk épületéhez egy követ jól tettünk le a maga helyére.

Egyelőre is szívesen nyitjuk meg hasábjainkat, és házi organumul ajánljuk azon lelkes ifjuságnak, mellynek első fellépére a süker a kivított sajtó-szabadság.

E lap feladata — a napoként újabb alakot felvevő politikai clima változatairól a közönséget a lehető leggyorsabban tudósítani. — és küzdeni azon elavult eszmék ellen, mellyek a martzius tizenötödiki datumnál korábbiak. —

Előttünk a tárgyak tengere: a kül és belföld — ő-i szabadságával a vén Anglia — vezér-zászlójával a szép Franciaország... Páris a civilisatio-rend nagy mestere. Előttünk a türelmében nagy sokára mégis kifáradt Németország... szomszédunkban a gyalázatosan megbukott Metternich-politica. — Itthon pedig anynyi előszeretettel imádot fővárosunk... az ifju Pest, mellynek mindűrökre vivalnia kell, s melly hívátva van, hogy néhány év után az európai fővárosok sorába felvéssék.

Az országgyűlést úgy tekintjük mind kedves vendéget... lehető hogy előbb is itt lesz mint gondoljuk. — Egyszerre egy gözflotta köt ki partjainkon — a nemzet képviselői úgy sietnek közbünk, hogy a hír sem előzheti meg őket.

Mindezekben vezéreszménk lesz az, hogy Európában lakunk: Nem akarunk a politikai institutiók felállításaiban a világ előtt separatum votummal lépni fel. Mi az európai nemzetek családjai közül, egyik a töb-

den esetben jogos kételkedni és kérdéseket feltenni (de omnibus dubitandum), s bizony előfordul, hogy nincs egyetlen, végső, jó megoldás.

S ezzel végképp nyilvánvalóvá tettük, hogy az olvasásfejlesztő, könyv- és könyvtárhasználatra alapozó kísérletünkben az olvasás magasabb színvonalra (jobb szövegértés, gördülékenyebb tájékozódási készség, magabiztosabb könyvtárhasználat stb.) csupán eszköz, az önállóan reflexiókat megfogalmazó, az egyéni álláspontot védelmezni tudó, a kritikai gondolkodást eltűrő és gyakorló, a parlamentáris demokráciákban tömegesen jellemző, felelős állampolgári attitűd megerősítéséhez, kialakításához.

c) Gyémántmag avagy a legkisebb fiú üzenete

Az utóbbi évtized egyik legfigyelemreméltóbb felfedezése a test és lélek, a tettek és érzelmek, a külső és belső világ hihetetlenül szoros egybetartozását, kölcsönös összefüggését tette világozóvá. Rövidre fogva, kísérletek tömegével bizonyították be, hogy a karitatív viselkedés, a mások iránti aktív segítőkészség nem csupán a megsegített „nyeresége”, nagy élménye, hanem a segítő nyálában néhány percn belül fokozott mértékben lesz jelen az emberi immunrendszer egyik központi vegyülete a gamma globulin. Mi több, ez a saját életerőnk, ellenálló képességünket erősítő anyag a jelzett eseményt, segítő gesztust látók esetében is emelkedik.

Gondoljunk csak bele! Miről is olvasunk meséket a 2–3 vagy 4–6 éves gyerekeinknek, unokáinknak. A kiskakas gyémánt félkrajcárjáról, meg a Kiskondás-

ról, a Hollófennyigesről meg a Deszkavári Királyfiról. Vagyis népmeséink jelentős részében a fentiekben jelzett új felfedezés rejtett indirekt módon már századok (ezredek?) óta ott van. Hiszen a mesék egyik leggyakoribb típusa, a „jöttet helyébe jót várj” jelszóval illethetők, mind-mind ezt sugallják, tanítják a hallgatósnak. „Szállj le a lóról! Adj inni a szomjazó galambnak, húzd ki a tuskét a róka lábából, dobd vissza a vízbe a partra vetett aranyhalat!” Bátyáid nem tették, el is vesztek! Mert csak ekkor győzheted le a hétfejű sárkányt, csak ekkor lesz a tied a világszép királykisasszony, hiszen ezek az irgalmas, alázatos, „segítőkész” gesztusok tartják össze egyáltalán a társadalmat, s egyúttal éppen a győzelemhez szükséges, a sérüléseket, sebeket gyógyító gamma globulin szint emelkedése teszi biztossá a legkisebb, leggyengébb, de szolgálatkész kiskondás diadalát a tüzetokádó sárkánnyal szemben.

Számítógép már az óvodában, angol nyelvtanfolyam és lovaglás, videojáték és tamagocsi divat nagyon is fontos tevékenységek, de az emberiség kulturális és morális örökségét leghatékonyabban áthagyományozó népmesék korai átadásánál aligha ismerünk fontosabb pedagógiai feladatot szülőként, pedagógusként vagy könyvtárosként. Nem üzennek kevesebbet, mint: „a legnagyobb parancsolat pedig a szeretet.”

A fentiek egyik bizonyítékként is szeretnék röviden a Bartos Éva nagyszerű ötlete nyomán s a HUNRA által lebonyolított „Segített a mese, a könyv” című pályázatunkra érkezett több száz műből négy rövid részletet idézni. (A legjobb írásokból Bartos Éva önálló kötet összeállítását tervezi.) Miért is volt számukra a mese, az olvasás életreszólóan fontos élmény?

- *Csak néhány könyvünk van*

„Csenyétén élek a szüleimmel és a testvéreimmel. Csak néhány könyvünk van otthon, de én azokra is nagyon büszke vagyok. A falunkban a többi cigányoknál szinte egy könyvet sem lehet találni, ők ezt nem tartják fontosnak, de mi igen. Nagyon büszke vagyok a szüleimre, ők olyan sokat tesznek értem, látom, hogy a többi gyereknek nincs olyan jó sora, mint nekem. Eddigi életemben úgy tapasztaltam, hogy a könyvek nagyon sokat segítettek. Az iskolai tanulmányaim szinte elképzelhetetlenek a könyvek nélkül. Az óvodában pedig sok szép mesét hallottam az óvó néniktől. Olyan jó volt hallgatni őket, közben hol nyuszinak, hol varázslónak képzeltem magam. Mi emberek mindig és mindenütt keressük a szépet és a jót. Ha a valóságban nem is sikerül, a könyvekben igen. Az én számomra a Biblia a legjobb könyv. Mesél a világról, hogy mi emberek hogyan lettünk. Megtanít bennünket a jóra. Engem szinte elámított ez a könyv. Úgy érzem, a Biblia segít nekem a világ dolgainak megértésében.” (Horváth József, hetedik osztályos, Baktakék, körzeti általános iskola)

- *Hallom a hangodat*

„Négy lányomat nevelem férjem halála óta egyedül. Szoktatnám őket az olvasás szeretetére. Minden este mesélek nekik. A kisebbek várakozását, érdeklődését megértem. Legnagyobb lányom, aki betöltötte a tizenhárom évet, sokszor megjegyzést tesz a »kicsik« által kiválasztott mesére. Aztán mégis velünk marad és meghallgatja. Egyik alkalommal megkérdeztem tőle: – Miért hallgatod meg, ha nem tetszik? Menj a szobádba és ott olvass olyat, amihez kedved van, ami jobban

érdekel! – Rám nézett, és természetes hangon azt válaszolta: – Amikor mesélsz, sokáig hallom a hangodat. Olyan keveset találkozunk, beszélgetünk. Míg mesélsz, úgy érzem, csak hozzám beszélsz.” (Kazincziné Vámosi Eszter, Szentes)

- **Szembesültem önmagammal**

„Az intézetben, ahol tizennyolc éves koromig tengettem az életemet, olyan nagyfokú alkalmazkodást kellett elsajátítanom, hogy ráment minden lelkierőm. Sokat köszönhetek tanáraimnak, nevelőimnek. Attól kezdve, hogy az első tanító nénim megtanított olvasni, a szívemnek addig drága személyek szerényen a háttérbe vonultak. A könyv lett az első »mester«. Szerettem visszahúzódni, s erre az olvasás volt a legalkalmasabb. Utólag, felnőttként megvizsgálva a dolgot, ilyenkor szembesültem önmagammal. Ezért is adott mindig új erőt, lelkesedést, reményt minden írás, amit elolvastam. Nagy tartalmakat gyűjtöttem a hasonló korú gyerekekről szóló történetekből. Móra Ferenc kisdíákjai bizony sokszor csaltak, s csalnak ma is könnyet a szemembe, olyankor elfeledkezem a saját bánatomról. Igen, talán a Kincskereső kisködmön az életem bibliája.” (Orbán György pedagógus, Zsira)

- **Gyémántmag**

„Királyok és juhászok, szegények és gazdagok, tündérek és sárkányok, menny és pokol, a létező és léten túli világ valamennyi dimenziója kitért előttünk, s bátran, tiszta lélekkel kószáltunk mi ott, félelem nélkül, mert tudtuk, hogy a jótettért jó tett jár cserébe, s mindig meglakol a gonosz. S a bennünk lévő ösbizalom erősödött, csiszolódott, egy életre szóló gyémántmaggá alakult.” (Máté Mártonné)

Amint az említett biokémiai kutatások nyomán tudjuk, ez a „gyémántmag” már nem csupán az értékrend, a belső iránytű gyönyörű metaforája, de reális, kémiai képlettel leírható vegyület is, hiszen a jótettek egyrészt segítenek a bajban lévőkön, másrészt a segítő kezet nyújtó gamma globulin szintjét, azaz életerejét növeli, tehát éppen ezért lesz képes ő egyedül legyőzni a hétfejű sárkányt a méseben és a valóságban egyaránt.

III. Végszó és ajánlás

Mindazon szkeptikus olvasóimnak, akik a fenti gondolatok, idézetek nyomán talán fölényesen legyintenek, s netán a jól látható tényekre (drogosok és hajléktalanok, egyre kevesebb gyerek és sok munkanélküli, a társadalom kettészakadásának riasztó jelei stb.) hivatkozva csak a pénz „megváltó erejében” bizakodnak, hadd idézzek az 1997-ben az amerikai közgazdász Fukuyama magyarul megjelent *Bizalom* című könyvéből (melynek alcíme: *A társadalmi erények és a jólét megteremtése*) néhány mondatot.

„Egy nemzet jólétét és versenyképességét egyetlen, mindenütt észlelhető kulturális tényező határozza meg, a bizalom szintje az adott társadalomban.” (Fukuyama, F. 1997. 19. p.) Véleménye szerint ezt a társadalmi tőkét (a bizalmat), azt a képes-

séget, hogy csoportokban és szervezetekben együtt tudunk dolgozni embertársainkkal a közös célok elérése érdekében, döntően a családok és egyéb civil szervezetek (nevelő intézmények, klubok, egyházak stb.) sajátos szocializációs mechanizmusai teszik lehetővé a hagyományos erkölcsi normák, szokások, magatartásminták átörökítésével. Tehát az egyének és csoportok kulturális szocializációjának minősége alapvetően meghatározza ezeket a társadalmi erényeket, melyek az egyéni és közösségi jólét alapjait jelentik. (A normakövető, kiszámítható viselkedés, az adott szó ereje, a megbízhatóság, a mértékletes, ésszerű fogyasztás stb.). Állítása szerint: ... *a sikeres gazdasági közösségeket minden társadalomban a bizalom szintje fogja össze*" (22. p.) Ennek a bizalomnak természetes előfeltétele a közösség értékeinek, normáinak koherenciája, összerendezettsége, s hogy az emberek mennyire képesek az egyéni érdekeiket a nagyobb csoportok érdekeinek alárendelni. Ezek a közös értékek szülik meg a mérhető gazdasági haszonhoz elengedhetetlenül szükséges bizalmat.

Már csak saját önbizalmunk erősítése érdekében is érdemes az amerikai-japán közgazdász könyvét olvasgatni. Végre ő mondja és nem mi!

A messzire vezető következtetések helyett itt csupán két költői kérdést tegyünk fel. A fentiekben emlegetett társadalmi tőke megőrzését és gyarapítását (mint Fukuyama szerint is a legfőbb feladatot!) mi szolgálja vajon hatékonyabban, mint a könyvtárainkban felhalmozott egyetemes és magyar, nemzeti kulturális örökség? Kik és milyen mértékben használják fel, sajátítják el többé-kevésbé ezt a kincsesbányát és hányan esnek el ettől az esélytől?

Vagyis jó lenne a ránk váró, részben már ismert, sejtett és ismeretlen változásokat nem egyszerűen kikerülhetetlen fátumként elszenvedni, hanem sokkal inkább intellektuális és érzelmi tartalékainkat mozgósítva, saját és mások vereségeiből, sikereiből tanulva, próbatételnek tekinteni azokat, s okosan szövetkező-szembeszegülve, megerősödve felülkerekedni rajtuk!

Nagy Attila

Az európai nemzeti könyvtárak együttműködése*

A Deutsche Bibliothek szerepe

Könyvtárosi pályafutásom korábbi szakaszában igazgatója voltam a Frankfurti Információ- és Könyvtártudományi Iskolának, így igen nagyra értékelem a folyamatos és korszerű szakmai képzést, valamint a szakmai tudás és tapasztalat cseréjét. Ezen az alapon üdvözlöm idei szimpóziumunk témáját is: *Az információs társadalom kialakulása. Az irodalom és a tudás közlése természeténél fogva*

* Elhangzott a budapesti BOBCATSSS-szimpóziumon (1998 január).